

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful

منتخب شعر عالمان دينى

محمد فولادى

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه‌السلام و مقام معظم رهبری علیه‌السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه‌السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه‌السلام

پیشگفتار

نوشته پیش‌رو با توجه به نیاز به متنی آموزشی، متناسب با دانش پژوهان رشته زبان و ادبیات فارسی در سطح کارشناسی و بر اساس سرفصل‌های تعریف شده از سوی وزارت علوم و فناوری و سرفصل‌های مصوب طرح تحول در مقطع کارشناسی فراهم آمده است. مؤلف به پشتوانه تجربه چندین ساله تدریس این موضوع؛ نگارش مقالات پژوهشی در این باره و مطالب مرتبط با آن و تدریس چندین ساله دروس ادبی در دانشگاه قم، باقرالعلوم، مجتمع زبان، ادبیات و فرهنگ‌شناسی جامعة المصطفی، بنت الهدی و سایر مراکز آموزشی و پژوهشی، کوشیده است متناسب با دو واحد درسی، ضمن معرفی موضوع و بیان کلیات و مفاهیم اساسی، گزیده‌ای از شعر شاعران عالم دینی و شرح احوال و آثار آنان را در قالب شانزده جلسه آموزشی ارائه کند. گفتنی است که گروه زبان و ادبیات فارسی مجتمع زبان، ادبیات و فرهنگ‌شناسی، کوشیده است با رویکرد ویژه جامعه المصطفی، دروس و سرفصل‌های مناسب را تصویب کند و این موضوع با حمایت بزرگان جامعه، ریاست محترم جامعه، معاونت آموزش و پژوهش و تدوین متون آموزشی و نیز ریاست محترم مجتمع زبان، فرهنگ و ادبیات در طرح تحول لحاظ شده است. پس از آن نیز متناسب با سرفصل‌های مصوب، کوشش بر آنست که متون آموزشی را تهیه و تدوین کند. نگارش این درس نیز در همین راستا انجام شده است. امید است اندک اندک این درس در مجامع دانشگاهی نیز راه یابد و زمینه آشنایی ادب دوستان را با این شاعران و ادیبان فراهم سازد.

محمد فولادی (عضو هیأت علمی دانشگاه قم)

فهرست

- مقدمه ۱۳
- درس اول ۱۵
- اهمیت و جایگاه شعر مذهبی و دینی در بیان رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۸
- انجمن‌ها و مراکز شعر و هنر حوزوی ۲۷
- درس دوم ۳۵
- ابوعلی سینا ۳۶
- خواجه نصیر توسی ۴۰
- شیخ حسن کاشی ۴۲
- درس سوم ۴۵
- فضولی بغدادی ۴۵
- میر ابوالقاسم فندرسکی ۴۷
- ابوطالب میر فندرسکی ۴۸
- مرعشی شوشتری ۵۰
- درس چهارم ۵۳
- شیخ بهایی ۵۳
- آقا حسین خوانساری ۵۷

- ۵۹ نقی کمره‌ای
- ۶۱ ملا صدرا شیرازی
- ۶۷ درس پنجم
- ۶۷ فیاض لاهیجی
- ۷۰ فیض کاشانی
- ۷۴ اشراق استرآبادی (میر داماد)
- ۸۳ درس ششم
- ۸۳ حزین لاهیجی
- ۸۵ حبیب اصفهانی
- ۸۶ میرزای قمی
- ۸۷ مولی احمد نراقی (صفایی نراقی)
- ۹۱ حکیم حاج ملاهادی سبزواری (اسرار)
- ۹۹ درس هفتم
- ۹۹ حکیم مهدی الهی قمشه‌ای
- ۱۰۱ ادبای ثلاثه
- ۱۰۱ سید احمد ادیب پیشاوری
- ۱۰۵ عبدالجواد ادیب نیشابوری (ادیب نیشابوری اول)
- ۱۰۸ محمد تقی ادیب نیشابوری (ادیب نیشابوری ثانی، متخلص به راموز)
- ۱۱۰ سید اشرف‌الدین گیلانی
- ۱۱۴ ادیب الممالک، محمد صادق امیری فراهانی
- ۱۱۹ مفتقر، غروی اصفهانی
- ۱۲۵ درس هشتم
- ۱۲۵ نثر تبریزی
- ۱۲۸ آیت‌الله ملا محمد جواد گلپایگانی (صافی)

-
- ۱۲۹ آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی (لطفی رحمته)
- ۱۳۵ آیت الله علی صافی گلپایگانی
- ۱۴۱ درس نهم
- ۱۴۱ علامه طباطبائی
- ۱۵۳ درس دهم
- ۱۵۳ حضرت امام خمینی رحمته
- ۱۵۸ آیت الله العظمی سید علی خامنه ای
- ۱۶۷ درس یازدهم
- ۱۶۷ آیت الله حسین وحید خراسانی رحمته
- ۱۷۲ آیت الله ناصر مکارم شیرازی رحمته
- ۱۷۶ علامه حسن زاده آملی رحمته
- ۱۸۳ حجت الاسلام والمسلمین حسین انصاریان (مسکین خوانساری)
- ۱۸۹ درس دوازدهم
- ۱۸۹ شیخ محمد تقی بهلول بجستانی تربتی
- ۱۹۳ علی دوانی کازرونی
- ۱۹۶ محمد حسین بهجتی اردکانی
- ۱۹۸ علی اکبر صادقی رشاد
- ۲۰۰ سید محمد علی صدرایی اشکوری
- ۲۰۱ علی صفایی حائری
- ۲۰۳ علی اکبر صلح خواه تهرانی (خوشدل)
- ۲۰۶ محمد صحتی سردرودی
- ۲۰۹ درس سیزدهم
- ۲۱۰ محمد علی مجاهدی (پروانه)
- ۲۱۲ جواد محدثی

- ۲۱۵ زکریا اخلاقی
- ۲۲۵ تقی متقی
- ۲۲۸ سید ابوالقاسم حسینی (ژرفا)
- ۲۳۳ درس چهاردهم
- ۲۳۳ نعمت الله شمس پور
- ۲۳۴ مجتبی تونه ای
- ۲۳۶ محسن حسن زاده لیله کوهی
- ۲۳۷ حسن بیاتانی
- ۲۳۹ سید محمد جواد شرافت
- ۲۴۱ سید محمد بابامیری
- ۲۴۳ سید مسیح شاهچراغی
- ۲۴۵ سید مهدی موسوی
- ۲۴۷ محمد میرزایی بازرگانی
- ۲۴۹ جواد محمد زمانی
- ۲۵۲ سید سلمان علوی
- ۲۵۵ یحیی علوی فرد
- ۲۵۷ محمد شجاعی
- ۲۶۰ سید محمد مهدی شفیعی
- ۲۶۱ محمد مهدی خان محمدی
- ۲۶۳ سید علی محمد نقیب
- ۲۷۳ درس پانزدهم
- ۲۷۳ شعر عالم دینی در افغانستان و پاکستان
- ۲۷۴ سید اسماعیل بلخی
- ۲۷۷ سید حیدر علوی نژاد بلخی
- ۲۷۸ سید فضل الله قدسی

- ۲۷۹ سید ابوطالب مظفری
- ۲۸۲ قنبرعلی تابش
- ۲۸۴ محمد حسین فیاض
- ۲۸۵ فانی کشمیری
- ۲۸۶ سید احمد حسینی (شهریار پاکستانی)
- ۲۹۱ درس شانزدهم
- ۲۹۱ شعر بانوان حوزوی
- ۲۹۳ وحیده گرجی
- ۲۹۵ زهرا حسین زاده
- ۲۹۶ انسیه سادات هاشمی
- ۲۹۷ زهرا بشری موحد
- ۲۹۹ طیبه عباسی
- ۳۰۰ نمونه شعرهایی از دیگر بانوان حوزوی شاعر
- ۳۰۵ تکمله
- ۳۰۹ منابع و مأخذ
- ۳۱۵ فهرست لغات، ترکیبات و اصطلاحات

مقدمه

کتاب پیش‌رو متن آموزشی درس منتخب شعر عالمان دینی است. این کتاب کوشیده است متناسب با دو واحد درسی، ضمن معرفی موضوع و بیان کلیات و مفاهیم اساسی درباره موضوع، گزیده‌ای از شعر شاعران عالم دینی و حوزوی و شرح احوال و آثار آنان را در قالب شانزده جلسه آموزشی ارایه کند. موضوع کتاب مسأله مهمی است که از دیر هنگام مورد توجه بزرگان دینی و حوزوی بوده است. حوزه‌های علمیه و مدارس دینی همواره به شعر و ادب و بیان موضوعات دینی و حکمی و مناقب و مراثی اهل بیت، معارف اسلامی، قرآنی و روایی در قالب شعر توجه داشته است. از میان این مدارس و مراکز علم و عرفان، از دیر هنگام تا کنون، شاعران بزرگی ظهور یافته‌اند. امروزه نیز پس از انقلاب اسلامی و توجه ویژه رهبر کبیر انقلاب، امام خمینی رحمته‌الله علیه و رهبر معظم انقلاب، امام خامنه‌ای، به شعر و ادب و هنر متعهد و دینی، زمینه بروز نسلی جدید و هنرمند فراهم شده است. در همین روزگار علاوه بر امامین انقلاب، بزرگانی مانند آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی و آیت‌الله العظمی وحید خراسانی و جز آنان، اهل شعر و ادب بوده و هستند. بسیاری از دواوین و مجموعه اشعار این بزرگان مورد اقبال خواص قرار گرفته و جداگانه به چاپ رسیده‌است و در سالیان اخیر شاعر آیینی کشور، استاد محمد علی مجاهدی، کتاب سه جلدی را با عنوان «رواق اشراق» در این زمینه فراهم آورده است و بسیاری از شاعران را معرفی کرده و ما نیز در این کتاب از آن بهره‌مند شده‌ایم. نکته دیگر این که در تبویب

و بخش بندی عالمان دینی شاعران نگاه‌ها و جهات گوناگون می‌توان بهره گرفت؛ مثلاً می‌توان این شاعران را از نظر جغرافیایی مانند شاعران ایران، هند، افغانستان، تاجیکستان و جز آن دسته بندی کرد و یا شاعران مرد و زنان شاعر را در بخش جداگانه بررسی کرد، اما چون بیشتر، کوشش بر رعایت ترتیب زمانی بوده است، از این موضوع چشم پوشی گردید تا در بیشتر موارد سیر زمانی رعایت گردد، گرچه گاه به دلایلی که در متن اشاره شده، بندرت رعایت ترتیب زمانی به هم خورده است. در عین حال بحث شاعران افغانستان، هند و پاکستان در درس جداگانه ای بررسی شده و در شعر معاصر نیز بخشی جداگانه به شعر بانوان حوزه اختصاص یافته و نمونه‌هایی از شعر زنان حوزوی یکجا بیان گردیده است. از نکته‌های مهم که باید یادآور شد، شمار فراوان و فراوانی شمار شاعران حوزوی در دهه‌های اخیر است و جای بسی خرسندی دارد؛ این موضوع شعر حوزه را از جهت کمی و کیفی ارتقا بخشیده است. البته این موضوع کار گزینش شاعران را نیز بر نویسنده دشوار کرد و پیشاپیش اگر از شاعرانی نام برده نشد، عذر خواهیم و به دلیل محدودیت حجم کتاب درسی، از یادکرد همگان و همگنان معذوریم؛ همچنین این موضوع باعث شده گاه در یک درس چندین تن از شاعران بیاید تا تعداد بیشتری از شاعران معرفی گردند. متأسفانه موضوع شعر عالمان دینی در دروس آموزشی دانشگاهی و حوزوی چندان مورد توجه نبوده است و بسیاری از آنان ناشناخته مانده‌اند. از این روی پس از طرح تحول و بازنگری در عناوین و سرفصل‌های آموزشی، خوشبختانه این موضوع مصوب شده و بحمدالله هم اکنون نیز متن درسی آن فراهم آمده است. امید است این جستار گامی باشد در این راه و گام‌های سپسین استوارتر برداشته شود. از این جهت این درس بر اساس سرفصل مصوب درس «منتخب شعر عالمان دینی» فراهم آمده است.